

Något om miljö, hälsa och livslängd

Studier i Aron Valentins "Sveriges 100-åringar"¹

Den stora materialsamling, som Valentin låter oss taga del av i sin förteckning över vårt lands "hundraåringar", har måhända i första hand ett person- och religionshistoriskt intresse, men torde dessutom på ett värdefullt sätt belysa vissa sociala och medicinska förhållanden, som det annars skulle ha kostat stor möda att leta fram ur tillgängliga arkiv och tidningar.

Valentin har icke bearbetat det stora biografiska materialet, som han här framlägger. De ej mindre än drygt 5.000 kortare eller utförligare biografier-na är ordnade efter efternamns initialer, men förnamnen till de olika efternamnen är ordnade kronologiskt efter födelsetiden. Någon uppdelning efter kön har ej gjorts, ej heller har någon avgränsning av det biografiska materialet bakåt i tiden genomförts. Beteckningen "hundraåringar" är, som författaren själv påpekar, ej alldeles adekvat, ity att en del personer, som dött redan mellan 80 och 90 år, även medtagits.

Ett arbete som detta kan givetvis ej läggas till grund för några statistiska beräkningar. Det biografiska materialet, är, som man läser i företalet, hopsamlat ur Kungliga Bibliotekets tidningslägg, vid Statistiska Centralbyrån, ur riks- och stadsarkiven samt genom en mycket omfattande korrespondens med rikets pastorsämbeten. Materialet gör ej heller anspråk på att vara fullständigt.

Valentins arbete omfattar som nämnt drygt 5.000 biografier. En preliminär beräkning av fördelningen på de båda könen visar nära 2.300 män och över 2.700 kvinnor. Att kvinnorna skulle vara talrikare än männen, var ju att vänta; att skillnaden ej är större sammanhänger säkerligen med metoden för materialets hopsamlande.

Vid en hastig genomgång av Valentins arbete

fann jag, att det sannolikt skulle kunna läggas till grund för en studie över miljöns inflytande på livslängden. Jag har ofta som min mening framhållit, att en knapp diet, ja t. o. m. en lätt, temporär svält, befordrar hälsan och låter individens konstitutionellt betingade livslängd tydligare framträda. Det är numera både känt och erkänt, att de stränga livsmedelsrestriktionerna under andra världskrigets krisår hade ett mycket gynnsamt inflytande på hälsa och livslängd i både Sverige och Norge. I Finland gick åtminstone arteriosklerosen starkt tillbaka. Även djurförsök visar detsamma. Stora försöksserier på råttor med inskränkt diet ger en sorts retardering och ökad livslängd. Jag tror, att man ur Valentins material kan plocka ut en stor grupp av människor, som levat sitt liv i en mindre gynnsam eller rent av ogynnsam miljö i fråga om föda, bostad och hygien men trots detta uppnått den mycket höga åldern av över 90, ja över 100 år. Det är, som jag framhöll vid riksstämman 1965, andra, särskilt konstitutionella moment och frånvaron av letala och semiletala gener, som bestämmer livslängden och överhuvud tidpunkten för den senila involutionens inträdande.

För att få ett lämpligt studiematerial har jag ur de drygt 5.000 biografierna valt ut över 900 personer, som torde bilda en någorlunda enhetlig grupp. Den består av änklings, änkor och ogifta, som under hela 1800-talet och 1900-talets förra hälft kan antas ha levat under knappa, mycket knappa eller kanske rent av i hög grad otillfredsställande förhållanden i fråga om föda, bostad och hygien och likväl uppnått en ålder av minst 90 år.

Det utvalda materialet består nästan uteslutande av folk från landsbygden, vilken ju under större delen av den period, som undersökningen omfattar, numerärt helt dominerade över städerna. Bio-

¹) EFS-förlaget 1966 (523 s.).

grafierna ger mycket ofta en god uppfattning om den sociala ställningen och den ekonomiska situationen. Ytterligare ledning ger personnamnen. De som kan misstänkas ha tillhört de ekonomiskt bättre ställda har givetvis uteslutits. På det sättet har den uttagna gruppen blivit rätt liten, endast 934 personer av över 5.000.

Någon garanti för att jag i mitt urval träffat rätt, kan givetvis ej lämnas, därtill skulle ju ha erfordrats en ingående social, ekonomisk och hygienisk undersökning av varje enskilt fall, men jag skulle dock tro, att urvalet är representativt för den fattigare delen av vår lantbefolkning under 1800-talet och förra hälften av 1900-talet.

Som tidsgräns bakåt har jag valt år 1800, därigenom har ströfallen från 1700-talet och tidigare århundraden eliminerats och uppgifterna blivit pålitligare. Dessa män och kvinnor, som är födda un-

Tabell över änklingar, änkor och ogifta, fördelade på 12 kategorier med nedanstående beteckningar eller yrken

Änklingar, änkor, ogifta	män	kvinnor	summa
1. Änklingar, änkor och ogifta utan särskild yrkesbeteckning	30	447	477
2. Torpare och statare	39	89	128
3. Lantarbetare, skogsarbetare och trädgårdsarbetare	23	35	58
4. Lägre militära grader	28	29	57
5. Diverse yrkesbeteckningar, t.ex. målare, kolare, samer	17	27	44
6. Arbetare i smärre fabriker sågverk; grovarbetare	7	25	32
7. Snickare, byggnadsarbetare	17	14	31
8. Skräddare och skomakare	12	16	28
9. Sjömän och fiskare	10	16	26
10. Smeder och metallarbetare	10	8	18
11. Vissa slag av fabriksarbetare	6	6	12
12. Otillräckliga uppgifter . .	6	3	9
Summa änklingar, änkor och ogifta	205	715	920
Gifta	12	2	14
Totalsumma	217	717	934

der förra århundradet, särskilt dess första hälft, har i stor utsträckning genomlevt de svåra nödår, som upprepade gånger hemsökte vårt land. I åtskilliga biografier berättas det om hur hungriga tiggare eller små skaror av uthungrade vandrade fram på vägarna och bad om föda; kanske fick de nöja sig med av damm och annat förorenat mjöl eller utsäde. Och trots detta och andra umbäranden nådde de en ålder av över 90 år.

Bland dessa mindre väl lottade eller efter vårt sätt att se fattiga dominerar kvinnorna fullständigt. Av sammanställningens 934 personer är 717 kvinnor och 217 män. Männen har alltså relativt sällan uppnått de 90, som bildar undre gränsen för undersökningen, de har i stor utsträckning dött tidigare och lämnat efter sig änkor, som under kortare eller längre tid överlevt sina män. Änkorna och de ogifta kvinnorna är talrikare än änklingarna inom nästan alla kategorier. Det är endast när det gäller det mycket ringa antalet gifta som männen är talrikare, det hör ju också till sällsyntheterna, att båda makarna når en ålder av 90 år och därutöver.

I många av dessa biografier möter man uppgifter om 90- och 100-åringarnas sällsynt goda hälsa: de har aldrig sökt läkare, de har inte varit sjuka en enda dag. Dessa uppgifter torde böra tas med en viss kritik. Det heter visserligen i gerontologisk litteratur, att centenariernas medicinska anamneser i allmänhet är påfallande magra, men man får ej förbise, att en del av dessa gamla kanske glömt, att de varit sjuka. Dessutom var det ju på 1800-talet ej så som nu, att folk i tid och otid vände sig till läkare för småkrämpor. Satsen om en sällsynt god hälsa som förutsättning för uppnående av en mycket hög ålder torde emellertid behöva en komplettering. En hundraåring kan mycket väl ha varit sjuk, t. o. m. upprepade gånger, men han har då visat en mycket god reaktionsförmåga ända till restitutio ad integrum.

Av dessa randanteckningar till Valentins bok torde framgå, att hans imponerande materialsamling har ett icke ringa gerontologiskt och socialmedicinskt värde utöver det biografiska.

Folke Henschen
Med. jubeldoktor, Professor emeritus
Stockholm